

УДК 908.398
ББК 63.5 (4 Укр)

Михайло Паньків
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ТОПОНІМИ ПРО ОЛЕКСУ ДОВБУША НА ПРИКАРПАТТІ

У гуцульському краї нема, мабуть, села, гори, скали, джерела, лісу, які б не були згадкою про Олексу Довбуша, пам'ятником на його честь. Менше таких об'єктів на Бойківщині, де він побував кілька разів. Є такі топоніми на Покутті. Всі вони бережуть пам'ять про опришківського ватага і про них ця стаття. Крім того, автор подає своє бачення щодо вбивства Довбуша.

Ключові слова: мікротопоніми, перекази, легенди, печери, скелі, крісла-сидці, джерела Довбуша.

*Послухайте, люди добрі, що хочу сказати,
А я хочу про Довбуша співанку співати.*

З народної пісні

У кожного народу є свої улюблені національні герої. Вони захищають слабких, борються проти несправедливості, наділені надлюдською силою, виступають експропріаторами зажерливих багатіїв і відібране від них майно та цінності роздають бідним, а гинуть найчастіше через довірливість до зрадливих жінок, розкривши їм таємницю своєї сили та смерті. В українців такими міфологічними героями є козацькі і гайдамацькі ватажки, Устим Кармелюк і, звичайно, Олекса Довбуш.

Про останнього складено мабуть, найбільше легенд. Він наділений багатирською силою, його непросто позбавити життя. Цю силу йому подарував пророк Ілля як нагороду за вбивство нечистої сили (арідника) з умовою, що Олекса буде захищати слабких, не проливатиме марно крові унікальних любовних історій. Проте романтичні, вільнолюбні карпатські горяни не могли не внести у свої легенди про Довбуша любовну інтригу, яка, мовляв, привела його до загибелі. Як і міфічний Самсон, Олекса гине від зрадливої жінки, якій розповів про свою тайну смерті. Гуцули склали про нього багато переказів, легенд, пісень, часто використовували архаїчні язичницькі сакральні міфи про стародавніх напівбожественних героїв, приписавши їм надприродні особливості Довбушеві. Тому в довбушівських сюжетах чимало містицизму, фантастики, відсутності реальності, які інколи заслонюють справжні історичні події та факти. В українському фольклорі Олекса Довбуш займає одне з найбільших місць. Не обділений великим опришок і топонімією.

Ім'я народного героя Олекси Довбуша нами зафіксовано в Івано-Франківській області в 106 мікротопонімах. Найбільше їх у гірських районах Верховинському – 33, Косівському – 32, менше в Надвірнянському – 17, тобто там, де найактивніше діяли опришки Олекси Довбуша. Мікротопоніми ці охоплюють й інші райони – Богородчанський, Коломийський, Рожнятівський, Долинський, населені пункти, які входять до міста Яремча та навіть кілька їх є у низинних Снятинському і Городенківському районах. Таким чином, мікротопоніми пов'язані з іменем Олекси Довбуша, зафіксовано в дев'яти з тринадцяти районах та на території міста Яремча, що ще раз свідчить про популярність народного героя.

Найбільше мікротопонімів мають назву “Камінь Довбуша” – 28, тобто понад четвертину від усіх. До цього додаємо два “Камені дванадцяти опришків” у селах Космачі та Нижньому Березові. З цих 30 мікротопонімів 11 відносяться до культових каменів та 5 до скельних святилищ: “Це один або група каменів (валунів), скельних

останців, з якими пов'язана давня обрядово-культува традиція і які відзначаються наявністю вирізьблених на них різноманітних за змістом образів, знаків і символів, тобто ті, які є предметом поклоніння і містять стародавні написи, знаки, символи, стопи, рисунки, барельєфи, скульптури та ін.”¹.

Три таких об'єкти знаходяться у селах Космачі, де загинув Олекса Довбуш. Один із них розташований за 700 м від присілка Сиглін, або за три кілометри на схід від села Космач. Верхня частина Каменя завдовжки 4,5 м і завширшки 2,5 м має тераморфний вигляд. За легендою, тут збирались опришки перед тим, як іти на панів. У весняно-літній період на великі релігійні свята тут збирається молодь. Деякі старі гуцули в наші дні використовують воду з чашоподібних заглибин, які є на Камені, як лікувальний засіб².

На південь від села Прокурава Косівського району розташований Камінь Довбуша, заввишки 6 м. У підніжжі його, на похилій поверхні, є три стопи неподалік одна від одної. Середня з них має чіткі контури людської стопи, до того ж видно сліди прошліфування. Її довжина 35 см, ширина – 11 см. У місцевій легендарній традиції стопи пов'язують з Богородицею, Олексою Довбушем, велетами. Ці камені-слідовики ще не були предметом спеціального наукового вивчення. Біля стоп є два хрести. У різних частинах Каменя виявлено викуті петрогліфи у вигляді округлого антропоморфного зображення, сокири та інші знаки. Комплекс цих наскельних пам'яток вказує на їхній культовий характер, що використовувались протягом тривалого часу, від епохи міді – бронзи до початку християнства³.

На Камені Довбуша, розміщеному за один кілометр від села Устеріки Верховинського району, на лицьовій стороні його поверхні викуто рівнораменний хрест з трикутниками на кінцях рамен. Подібні хрести поширювалися з Візантії і були відомі на Прикарпатті в XI–XIII ст. Довжина хреста 19 см, ширина – 15 см, глибина рельєфу – 5 мм. Ліворуч вирізьблено ще два невеликі хрести. У нижній правій частині Каменя також висічено один хрест⁴.

Вирізьблено хрест на Камені Довбуша в селі Пасічна Надвірнянського району (біля присілка Верхні Козарки, в урочищі Погар)⁵. У селі Білі Ослави того ж Надвірнянського району (урочище Борсук) на Камені Довбуша видовбані петрогліфи⁶.

Камінь Довбуша, або його ще називають Голова Довбуша, що біля села Снідавка Косівського району, є скельним святилищем. Неподалік розміщена статуя вагітної жінки – Великої Богині. Це південний схил гори Терношори. І в наші дні на Зелені свята сюди збираються на ритуальні ігри віруючі⁷. Важливою частиною широкого комплексу синкретичного релігійного світогляду був культ предків, що особливо відображено на Писаному Камені.

Писаний Камінь знаходиться між селом Буковець і Верхній Ясенів. За легендою цей величезний Камінь відколов Олекса Довбуш від гори Піп Іван, приніс на плечах сюди і привалив ним свої скарби, обтесавши його, а знизу видовбав зимарку-печеру, де ночував з опришками. Щоб позначити місце зберігання скарбу, він витесав на камені свою долоню і зробив напис. Інша легенда розповідає, що Писаний Камінь писали опришки бартками (чи це не черти і ризи?)⁸.

Степан Пушик зазначає, що, згідно з народним переказом Писаний Камінь походить від легендарних Велетів, які його сюди принесли. Вони були дохристиянськими богами і напівбогами. Їх уособлює в теперішніх легендах Олекса Довбуш⁹. Можна погодитися зі С. Пушиком, що багато цих дохристиянських сакральних каменів залишилися до сьогодні священними в народній пам'яті, а так як язичницькі вірування давно забуті, то символіку каменів перенесли на свого улюбленого ватажка Олексу

Довбуша. Самі зооморфні образи на Писаному Камені та на камені Довбуша в Завоєлах передають уявлення про вертикальну дворівневу будову світу – небо і земля. У цьому контексті різноманітні петрогліфічні комплекси скельних святилищ виступають важливим засобом зображувальної міфології, унікальним первинним джерелом для вивчення релігійних уявлень стародавніх авторів¹⁰.

Інші Камені Довбуша, які відрізнялись від решти своїм особливим виглядом чи розміщенням або мали відмінні риси, місцеве населення так само пов'язувало з іменем славного ватажка опришків, придумуючи для цього відповідні легенди, навіть, якщо вони появились пізніше середини XVIII ст. Так, наприклад, Камінь Довбуша в Яремчі, що знаходиться перед залізничним тунелем, є продуктом будівельних робіт при проведенні цього тунелю в другій половині XIX ст. З часом, коли місцеве населення забуло причину його появи, то пов'язало Камінь з іменем О. Довбуша. Поступово цей об'єкт почав обростати легендами, що його сюди закинув Довбуш, володіючи такою надприродною силою. Цим самим і підкреслювався факт перебування опришківського ватажка в Яремчі, що значимо для цього туристичного міста. Такі аналогії можемо прослідкувати і в деяких інших населених пунктах, (доводять перебування О. Довбуша в них). На Гуцульщині віра в його надприродні здібності була такою сильною, що фантастичне сприймалось як дійсне. У 1912 р. Гнат Хоткевич приїхав зі своїм Гуцульським театром до Москви і заявив, що члени цієї трупи є перші гуцули в цьому місті. Тоді аматори цілком серйозно заявили йому, що тут уже був Довбуш. Аналогічне переконання в гуцулів було щодо Парижа та інших міст.

Наступним розповсюдженням мікротопонімом у Косівському, Верховинському, Надвірнянському районах були стільці, стопи (або слідці) Довбуша. Нами зафіксовано 8: у Надвірнянському – 2, Косівському – 3 та Верховинському – 3.

У Надвірнянському районі біля села Зеленого в урочищі Угорські Скелі є гігантський камінь, подібний до трону, який місцеве населення називало Панським Кріслом. Його висота 5 м, ширина 15 м. Це ритуальне скельне святилище, пов'язане з літнім та зимовим сонцестояннями. Крім Панського Крісла, гуцули асоціюють його також з іменем Довбуша¹¹.

У селі Пасічній, присілку Верхні Козарки, Крісло Довбуша знаходиться праворуч від Каменя Довбуша. Крісло викуте в скелі як трон. Комплекс образів, знаків і символів вказує на сакральний характер сусіднього Каменя Довбуша ще з дохристиянських часів¹².

У Косівському районі є три Крісла Довбуша. В с. Город висота Крісла 1,8 м, ширина – 3 м. Його ще називають Панським Кріслом. Багато священних тронів з антропоморфними фігурами богинь виявлено в житлах трипільців у IV–III ст. до н. е. Трон Великої Богині є складовою скельного святилища на горі Афон у Греції¹³. Крісло в с. Прокурава має висоту 0,9 м і ширину – 2 м¹⁴. В с. Шепіт аналогічне Крісло шириною 0,7 м і завглибшки 0,6 м. До Крісла зроблено одну сходинку. Поруч надрапано кілька різнораменних хрестів¹⁵.

У Верховинському районі виявлено три такі Крісла. На полонині Козій біля Ясенова вирубане в скелі крісло, на якому, як вважають місцеві люди, сидів Довбуш і грав на флорі свої улюблені мотиви¹⁶. Також після випробувань на Кедрувату (правий берег полонини Кізьової) юнаки присягали Довбушеві на його велетенському топорі й на рушниці, вступаючи до його загону: “Я присягаю на громовому топорі вам, дедуку – ватажку, і вірно вам товаришувати, брати-легіні. Ніколи нікому не видам, хоч би мене у панській катівні мучили, четвертували. Якщо би я не дотримав присяги, то

хай мене не мине на землі і під землею цей топір громовий і ця зброя геройська. Най так буде. Амінь”¹⁷.

Документи свідчать про те, що тіло Довбуша розрубали на 12 кусків і розвішали у 12 населених пунктах. У гуцульських же піснях і переказах Довбуш похований на Кедруватій полонині серед скель і скарбів, неподалік Крісла Довбуша. “Нехай собі пани брешуть, поки це їм виходить, на здоров’я, нехай підгавкують підпанки, нехай канцеляристи списують папір. І так їм ніхто не повірить. 50 хлопців узяли Довбуша на топори, плачучи над ним, затуливши рани, занесли його на Кедрувату. Адже він сам їм так наказав перед смертю”¹⁸.

Недалеко села Бистрень на краю скелі теж знаходиться Крісло – Трон Довбуша. У верхній частині його ширина 1,1 м і довжина 0,95 м, нижня частина Крісла має чашо-подібну форму розміром 0,5×0,6 м¹⁹. У народі його ще називають Довбушів сідець. Нагадує він своєю формою престольне сидіння: “Тот сідець, то вирубаний камінь на чоловіка. То гет вирубано на голову, плечя, руки, ноги и на люльку так, шо ек сяде чоловік, то на кожду честь тіла є вирубане місце”²⁰. За народними переказами, тут сидів колись Довбуш з дванадцятьма побратимами. Тут він убив біса і йому з’явився Дід, який подарува опришкові за цей подвиг велику силу. На думку С. Пушика, у дохристиянські часи в Зелену неділю, коли на Чорну гору приходили богомольці, на цьому кам’яному сидці-кріслі сидів язичницький бог²¹.

Як свідчать народні перекази, до Довбуша зверталися селяни з проханням оборонити від несправедливих вчинків родичів, сусідів, панів та інших. Такі суди він ніби здійснював, сидячи на цих кріслах-тронах. При розгляді таких скарг Довбуш опирався на народне звичаєве право. Інформацію про прохання до О. Довбуша захистити від несправедливості ми знаходимо в книзі В. Грабовецького²². Інколи такі скарги не завжди були правдиві. Про це зазначав С. Вінценз – що дехто розгніваний на сусіда через якусь справу (межу чи теля), біг шукати негайної справедливості аж на Чорну гору, до Довбуша. Багато було таких хитрих господарів, які знаючи готовність Довбуша, його запальність та бажаючи комусь відомстити, використовували плітки і вигадки, щоб викликати його гнів. А Довбуш, бажаючи сповнити ці надії прохачів, підбурений принесеною намовою, встрявав у складну сільську плутанину, чинив розправу. І так, Довбуш, син бідаків, вихований полонинами, сільськими звичаями, ставав і суддею, і захисником, і виконавцем вироків²³. Дбаючи про свій авторитет, він ревно дотримувався виконання власних присудів. Так, під час нападу на дідичів чи орендарів Довбуш, крім грабежу знищував усі боргові зобов’язання селян. Наприклад, було у випадку з орендарем Лошаком в с. Тека (1739 р.), у Богорочанському замку (25 серпня 1744 р.)²⁴.

Такі суди та вимоги виконання їх вироків Довбушем, на нашу думку, стали причиною його смерті. Перед тим, як довести це, розглянемо народну версію – зраду любаски, яку оспівано в піснях; про це розповідають легенди, інші жанри фольклору. Загалом ця версія зводиться до того, що Олекса закохався у дружину Степана Дзвінчука – Дзвінку. Хитра і зрадлива красуня користувалася цим, отримуючи подарунки від ватажка опришків. Голублячи його, Дзвінці вдалося вивідати тайну його смерті. Довбуша можна було вбити 12 зернами пшениці, над якими 12 священиків відмолили 12 Літургій. Отже, тут фігурує священне число 12. Менш розповсюджена версія, аналогічна біблійній оповіді про Самсона – про висмикнуті з його голови три срібні волосини, які робили його безсмертним. Про це Дзвінка розповіла своєму чоловікові Степану, який і вирішив звести з цього світу опришка через ревності. Ця версія легко прижилася серед горян. По-перше, вона подібна до оповіді про Самсона та про його силу, заховану в довгому волоссі, що була досить популярною по всьому

християнському світу і породила в багатьох народів аналогічні легенди про зрадливих жінок. Не обійшла вона і гуцулів. Проте переважала версія про 12 зернин пшениці, які, згідно з народними віруваннями мали чудодійну силу як оберіг. Недаремно поряд із речами, знайденими у важко пораненого опришка, були дев'ять зернин пшениці у вузлику, про що писав у листі овруцький стольник Йосип Колендовський до варшавського каштеляна Павла Беное 27 серпня (7 вересня) 1745 р.²⁵

Отже, ідеться про любовну історію. Причому інститут любаства був досить поширений у Карпатських горах. Про це писали Ф. Кайндель²⁶, С. Вінценз²⁷, М. Коцюбинський. Зокрема, у польових записах М. Коцюбинського є декілька фактів про це:

– Гуцул взяв любаску додому, і вона жила в одному домі з жінкою. Гуцул лягає спати разом з любаскою, а жінка окремо. Бувало, що гуцул каже жінці стелити постіль йому і любасці²⁸.

– Жінка жила з любасом, а чоловік, який записав на жінку свій маєток, потім ходив до них на роботу як наймит²⁹.

– 56-літня жінка шукала собі молодого чоловіка, ще й парубка, і врешті знайшла великого, здорового парубка, бідного, якому записала весь свій маєток. А він мав з десять любасок і побивав її. Вона знала про се і мирилась, аби і до неї щось дісталось від нього³⁰.

Випадки любаства, хоч менше, але збереглися і зараз. Так, Параскевія-Люба Стринадук у своїй художньо-автобіографічній книзі згадує, що її тато теж мав любаску. Виправдовуючи його, вона писала: “Саме тоді, але на зворотньому шляху додому він ближче зазнає її, свою любаску, стосунок з якою триватиме не один день. Вона, даруватиме йому те, про що забула йому мама. Вона бачитиме у ньому похитливого і жаданого любаса, а не просто батька дітей, годувальника сім’ї. Все, що притуплювалося у буденності і повсякденних клопотах, знайде він поза родиною. Знову себе відчує живим і молодим, повним сил... Любаски були в нього і не переводилися. Мама – вірна дружина. Не схожа на інших гуцулок, які мають кілька любасів під боком, дітей від різних, неоднакових чоловіків”³¹.

Вчителька О. Я. у 1966 році виходила заміж у с. Вишкові Долинського району (Бойківщина) і головну весільну роль як господар, виконував у її нареченого мамин любас, а не його тато³².

Інститут любаства був пережитком групового шлюбу, який залишався реліктом у деяких моногамних сім’ях. Він зберігся у багатьох народів, які перебувають на різних стадіях соціального розвитку: окремих племен австралійських аборигенів³³, американських індіанців³⁴, у минулому, в другій половині ХХ ст. у ненців і чукчів (одна з форм обслуговування гостя, як засіб проти кровозмішання)³⁵, бурят-монголів (з тієї ж причини)³⁶, “Місячні ночі” в народів м’яо-яо (КНР)³⁷, весняні свята на півдні Німеччин³⁸ та ін. У німців і м’яо-яо вони відобрають стародавні ритуали – наприклад, вибір жінками чоловіків (індіанська овачіра в ірокезів); іноді закінчуються дуелями (австралійські аборигени) тощо.

У Карпатах, ті чоловіки, які ревнували любасів до своїх дружин, викликали їх на смертельний двобій (наприклад, у повісті “Тіні забутих предків” Іван викликав на такий поєдинок мольфара)³⁹. Отже, Степан Дзвінчук, якщо б ревнував свою дружину до Довбуша, повинен був викликати його на такий двобій, а не стріляти підступно з горища. Перед тим його застерігав батько, що Довбуш збирається вбити Степана⁴⁰.

Наступний факт, що заперечує причину смерті Довбуша через його любовний зв’язок зі Степановою жінкою, – те, що не міг Олекса іти на побачення до коханої разом із Василем Баюраком та сестрінченим (сином сестри) Павлом Орфенюком. Зреш-

тою чого б він вломлювався до хати, знаючи, що, крім його коханої, є ще і її свекруха. Єдиний Ф. Карпінський значно пізніше у своїх спогадах писав про вбивство Довбуша: “Хлоп гірський, якого Довбуш любив жінку, змовився з жоною задля користі” і застрелив його⁴¹. Написав це Ф. Карпінський майже через два десятиліття після вбивства Довбуша, коли краєм уже ширилися легенди і пісні про Довбуша та про його смерть, про зрадливу Дзвінку. Мабуть, поетові-романтику заімпонувала така народна версія. Отже, версія про зраду любаски Дзвінки була широко відтворена у фольклорі, але не відповідає дійсності. Була інша причина. Яка?

Версія друга. Ми вже звертали увагу на свідчення народних переказів про те, що Олекса Довбуш чинив суд, сидячи на крісла-тронах. Чи сидів він на цих тронах, чи ні – про це не відомо достеменно. Але що він дійсно такі суди вчиняв, опираючись на звичаєве право, – то правда, яку підтверджують, крім народних переказів, ще й документи. Чи стосувався такий присуд Степана Дзвінчука? Прослідкуємо за діями Довбуша протягом останніх місяців 1745 року, тобто напередодні фатальної ночі.

Останні зими Олекса перебував біля Чорногори, у безпечному кутку Джерджа, що поряд із потоком, де серед невеликої полонини збудував собі хату і проживав зимами разом з дружиною і найближчими соратниками. Тут не могли його викрити угорські чи польські переслідувачі⁴². Навесні перед Великоднем він перейшов на польський бік і в с. Криворівні зустрівся з побратимами. У хаті Василя Процака і Тимка Харука намітили, чим будуть займатися цього літа⁴³. Мабуть, тоді він зустрівся з колишньою тещею Дзвінчука. Дійсно, Дзвінчук 27 серпня 1745 р. свідчив про обставини вбивства Олекси Довбуша. Зокрема він заявив “що мав жінку з Криворівні, дочку Мечовника, який сидить тепер у в’язниці в Станіславі, тоді та жінка Мечовника дочка, померла і не залишила жодного потомства, після неї взяв собі другу жінку, а теща – Мечовничка – прийшла і упоминула про придане – за одну корову* Вона затявшись за те. На мене пожалілась перед Довбушем. Сказала, що я за ним ходжу, хочу його вбити. Він з того мав зятість на мене і прийшов у минулий понеділок вночі” (переклад з польської В. Грабовецького)⁴⁴.

Отже, О. Довбуш, почувши скаргу, через людей передав С. Дзвінчукові наказ повернути посаг. Пізніше, мабуть, він довідався про відмову Дзвінчука повернути посаг і навіть погрозу розправитись із самим Довбушем. Ще й до того йому люди доносили про Мочарнюка, із Микуличина, який теж збирався вбити ватажка опришків. Отже, настав час розправи з обома.

До речі, досить важкі побутові умови опришків, постійна загроза смерті, переслідування та нагорода за видачу або вбивство опришка, авторитет сили, а для старшого суперництво за ватагування – все це створювало постійну небезпеку для життя, змушувало весь час усім і кожному берегтися. Не був винятком і Довбуш. Фізично сильний від природи, він так само, як і всі, стерігся від смерті, не довіряючи навіть побратимам, хоча він сам набирав опришків у свій загін. Коли опришки лягали спати, то виставляли варту, а Довбуш ішов спати в нікому не відоме інше місце – не довіряв. І не дивно. В 1742 р., коли опришки вночі відпочивали на горі Стіг, на табір напав полковник Пшелуцький зі своїми смоляками. Кількох опришків йому вдалося спіймати, але серед них Олекси Довбуша не було – він спав десь окремо. Шляхта намагалася випитати в спійманих опришків, де ночує Довбуш, про його звички. Так, опришка Андруся Лавріва

* В даному випадку С. Дзвінчук зменшив розмір посагу. В дійсності в посаг нареченої входило поле або город, чи ділянка лісу, худоба, два-три комплекти одягу, постільний комплект, інколи набір посуду тощо. За звичаєвим правом у випадку смерті бездітної дружини чоловік повинен був повернути батькам померлої посаг. Повернення посагу було обов’язковим.

не випадково на суді запитували, “чи ночує з ним вкупі той Довбушук”? Опришок відповів “що не ночував з ними, але завжди на боці”⁴⁵. Тому Довбуш особливо гостро сприймав будь-яку загрозу життю. Коли ж донесли ще й про Мочернюка з Микуличина, який теж збирався вбити його, доля обох – Дзвінчука і Мочарнюка була вирішена. Спочатку опришки вбили Мочарнюка. Наступила черга і за Степана Дзвінчука. На розправу до нього за погрозу життю і невиконання присуду Довбуш узяв В. Баюрака і П. Орфенюка. Деталей смертельного поранення не будемо висвітлювати – вони загальновідомі. Додамо тільки, що другу дружину звали так само, як і першу, – Марією. І вона встигла народити Степанові четверо дітей.

Таким чином, оспівана і красномовно оповідана версія про вбивство Олекси Довбуша через його кохання і зраду легендарної Дзвінки – не більше, ніж красива легенда. Імовірніше, що причиною вбивства була спроба виконання присуду про повернення посагу, тобто користоловство, та звернення шляхти до селян про вбивство небезпечного опришка за відповідну нагороду. Такий користолобець знайшовся.

Наступні мікротопоніми – Церкви Довбушеві. Вони знаходяться на горі Синиця біля с. Краснопілля і в смт Верховина. Є Церковці на горі Вухатий Камінь (Чорногора) як святилище. “Церквами” гуцули називали високі скали з печерами, в яких, як припускає С. Пушик були дохристиянські святилища⁴⁶. У Верхньому Ясеневі (Верховинський район) ще є Дідча Церква – теж, напевно, колишнє язичницьке святилище. Отже, ці скельні топоніми, мабуть, вказують на місця існування язичницьких святилищ. За народними переказами, тут часто бував Олекса Довбуш. Тут, у печерах, він заховав свої скарби. На думку С. Пушика прізвище Довбуша замінило найменування дохристиянського бога Бужа, святилище якого знаходилося у цих печерах⁴⁷.

Серед мікротопонімів, пов’язаних з назвою Довбуша, є шість скель Довбуша. У с. Великий Рожен Косівського району знаходиться пам’ятка природи Скелі Довбуша, де, за легендою, переховувались опришки, а Олекса Довбуш заховав свої скарби. Розповідають люди, що якщо в печерний комплекс, який знаходиться в цій скелі, ввійде людина, котра не шкодуватиме свого життя заради рідної землі, то стіни печери розступляться і віддадуть сміливцеві ці скарби, які допоможуть йому у війні із загарбниками. Крім легенди, вони приваблюють туристів, а також науковців⁴⁸. Аналогічне скельне святилище є в с. Космач.

Дві Скелі Довбуша, що знаходяться у Верховинському районі, Довбушеві скали (Довбушенка) розташовані між смт Верховиною, Криворівнею і Краснопіллям (1100 м над рівнем моря). І тут, за легендою, заховані його скарби. Скеля Довбуша є біля с. Зеленого цього ж району. Скеля Довбуша є аж у селі Корнів Городенківського району⁴⁹.

Оповиті легендами Скелі Довбуша, що знаходяться біля Болехова в с. Бубнище⁵⁰. Розташовані вони в урочищі Заломі на висоті 600 м над рівнем моря. Цей скельний комплекс складається з піщаників і входить до складу Сколівських Бескидів, які охоплюють території Долинського району Івано-Франківської та Сколівського, Дрогобицького і Турківського районів Львівської областей. За слідами людської діяльності можна виокремити як мінімум три етапи функціонування об’єкта. Напевно першими освоїли цю територію люди ще в епоху палеоліту. Більшою чи меншою мірою носії кожної археологічної культури, особливо ті, які тривалий час перебували на території Прикарпаття, залишили свої сліди на скелях Бубнища. Саме у зв’язку з цим спостерігається різне датування дослідниками пам’ятки – від неоліту, фракійсько-кіммерійського часу аж до X–XVI століття. У всі часи ці скелі служили захистом від набігів ворогів, стихійного лиха, а також святилищами. Самі Скелі Довбуша займають територію 2 га. Північно-східна група скель називається Основним масивом і складається з гігантських

пісковиків. Основний масив розтинають п'ять ущелин, які утворюють східне і південно-західне угруповання. Археологічні знахідки, виявлені на території масиву, свідчать, що тут перебували люди впродовж тривалого періоду, починаючи з мезоліту, неоліту аж до сучасності.

У результаті комплексного вивчення Бубнищанського святилища, виявлених наскельних скульптурних, барельєфних, графічних композицій, інтер'єрів печер на основі етнології релігії, міфології, символіки, археології, археоастрономії Бубнище постає у своєму первісному варіанті як сакральна пам'ятка епохи неоліту–енеоліту, яка існувала впродовж багатьох тисяч років.

Виявлені наскельні композиції, викуті печери, майданчики і вруби, створення рову, валу, оборонної стіни свідчать про те, що Бубнищанська пам'ятка у своїй історії пережила кілька періодів. Перший з них, неолітичний, синхронний буго-дністровській та іншим багатьом тогочасним археологічним культурам; на цьому етапі на скельних останцях було створено святилище Богині-Діви, дарувальниці життя, смерті, відродження всього живого. На найвищих виступах скель вирізьблено її барельєфи, викуті жертovníки, переходи, зображення звірів, сакральні знаки.

Впродовж епохи раннього заліза аж до середини I тисячоліття до н. е. Бубнищанське святилище зазнало суттєвих змін, пов'язаних з ускладненням етнополітичної обстановки в Карпатах і прилеглих регіонах (вторгнення кіммерійців, скіфів). У Карпатах та їх передгір'ї виникли оборонні городища. І в Бубнищі створено скельне оборонне городище-святилище, яке, очевидно, могло виступати центром міжплеменного об'єднання. Тут було викуті печери і ніші, побудовано наскельні оборонні стіни, стесано стінки ущелин у південно-західному крилі скельного комплексу, ровом і валом з півночі замкнуто внутрішнє подвір'я.

У XII–XVI ст., у зв'язку зі складними воєнно-політичними обставинами, тут було викуті нові вруби при вході до другої ущелини, на другому рівні з'явилися нові приміщення, вимурувано бочкоподібне склепіння, зміцнено рів і вал, в'їзний міст. Бубнищанська пам'ятка перетворилась у міцну скельну фортецю. У середньовіччі й на початку нового часу біля городища, очевидно, знаходився монастир-скит, про що опосередковано свідчить план християнського храму, зображення людських голів з хрестами на лобах⁵¹.

Чи перебував біля цих скель Довбуш? Цілком можливо, адже він проходив попри Болехів у вересні – жовтні 1744 р. під час походу до Турки і Дрогобича⁵². Народна фантазія після того походу назвала призабуті вже язичницькі пам'ятки його ім'ям, додавши до цього кілька легенд. Так з'явилась “колиска Довбуша” у невеликій сідловині між двома скелями. Там він, за народними легендами, відпочивав з опришками після походів. Поряд на камені є впадина, яка нагадує відпечаток долоні, що приписують славному опришкові.

Іменем Довбуша названі окремі гори. Місцеве населення вважає, що він тут бував свого часу. Таких назв на Прикарпатті є аж 14. У Косівському районі, зокрема, є дві Довбушеві гори – біля Космача і навколишніх сіл та гора Довбушанка висотою 996 м, яка знаходиться біля сіл Річка та Соколівка, Шешори і Прокурава. Старожили також вважають, що О. Довбуш часто перебував на цих горах і заховав там немало скарбів⁵³. Інші розповідають, що пісню “Ой попід гай зелененький” у Космачі склав поранений Довбуш, коли його занесли за село на гору, яка з того часу почала зватись Довбушевою горою⁵⁴.

У Верховинському районі таких гір є три. Одна вивищується біля с. Криворівня та селища Верховина. Невеликий горб Довбушанка знаходиться в Красноліллі. У переказі, записаному Степаном Пушиком, розповідається про те, що коло Верховини в Бережниці є гора Довбушанка.

“Там такі високі камені, як смереки, і стоять, як слупи. Поміж ті камені любив ходити Олекса Довбуш. Тому просвіт між ними називають Довбушевою доріжкою. Є там камінь, на котрий сідав собі ватажок, коли говорив з опришками або як приймав кого до ватаги. Є там повибивані в камені топірці, то опришки повибивали. Розповідають, що опришки заховали там Довбушеві скарби, і такі знаки залишили. За Польщі чотири верховинські чоловіки шукали закопане золото, але не знайшли. Там і тепер діра викопана, що відтоді лишилася”⁵⁵. Під горою Біла Кобила є Довбушеві Балкони і Довбушева купальня.

Найбільше Довбушевих гір у Надвірнянському районі – аж шість. Між селами Зелена і Бистриця розкинувся Довбушанські Горгани. Це цілий гірський масив. Найвищою його вершиною є Довбушанка. Біля с. Черник є гора Довбушанка. Про неї, зокрема, йдеться в переказі, записаному А. Онищуком у Чернику: “Довбуш усе зимував он туй у Довбушанці, тимай та гора єго імне. Одної зими мав там 300 кіз, бив та й їв з товаришами. Лій забивав у бербениці та й ховав у печери. Лій, одежі, збруя, мастки – усьо до нині стоїть у єго коморах, але те усьо закліте. Як Олекса умер, то ті комори позамикалісі гет, плите засунулісі, і так стоїть і до нині. Так багато ішло шукати, але пусто”⁵⁶.

В іншому переказі говориться, що за полониною Довгою є гора Довбушанка. Так її називали, бо на ній мав свої пивниці Олекса Довбуш. У тих пивницях – добра немало. Там, на Довбушанці, кажуть, довгий час стояла хата з великих букових колод. Пани потім спалили її, аби не було пам’яті про Довбуша, бо він у тій хаті не одну зиму перезимував⁵⁷.

Гора з такою назвою – Довбушанка висотою 174,9 м знаходиться теж біля Черника. Її ще називають Довбушувкою. Поряд – гора Довбушанівець, трохи нижча від попередньої (1701 м). Під Довбушанкою видніється гора, яка так і називається – Під Довбушанкою (1424 м) та ін. Є гора Довбушанка і в Яремчі.

Між селами Старі Богородчани і Саджава гора названа не іменем Довбуша, а Замчиськом. Тут у 1744 р. на місцевий замок напали Довбушеві опришки. Місцева легенда розповідає, що після здобуття замку він не раз там відпочивав перед походом на панів⁵⁸. У селищі Печеніжин Коломийського району знаходяться Довбушеві горби. На одному з них і побудований відомий пам’ятник славному опришкові. Його споруджено 1971 року (скульптор В. Борисенко, архітектори В. Блісюк та Л. Попиченко).

Довбушівські назви носять п’ять урочищ. Вони розкидані по всіх Карпатах Івано-Франківщини. У с. Черник Надвірнянського району відоме урочище Довбушинець, у с. Старі Богородчани – Довбушівка. Цікава історія назви урочища Довбушівське, що в с. Саджавка Богородчанського району. Воно так назване не в честь легендарного опришківського ватажка, а як власність Федора Древеня, якого односельці прозивали Довбушем. Проживав він на присілку Лази. Урочище Скарбове, що біля с. Білі Ослави Надвірнянського району, теж пов’язують з Довбушем. За народними переказами тут він закопав свої скарби, які склалися із золота і срібла. Насправді мікротопонім Скарбове позначає державну власність Австро-Угорської імперії, тобто означає приналежність до державної казни. Іменем Довбуша названі дві полонини, а саме на горі Козі біля Ясенова, де вирубане, як ми вже зазначали, Довбушеве крісло⁵⁹, та полонина Довбушинець біля с. Зелена Надвірнянського району. Інше урочище носить назву Оленів – від імені опришка Довбуша Оленя, котрий згідно з легендою заблудив біля села Грабів Рожнятівського району.

Довбушевих печер у Карпатах нараховується чотири. В селі Город Косівського району є печера завдовжки 3 м, шириною 2,5 м, висотою 0,8 м. При вході на вертикаль-

ній стороні праворуч і зверху викуті круглі чашоподібні заглибини діаметром 0,12 м, глибиною від 7 до 10 см. Печера, мабуть, була складовою святилища на хребті Каменистий, яке функціонувало в дохристиянську добу⁶⁰. Біля с. Ясенів Верховинського району теж є Довбушева печера. Така ж печера є в Яремчі. Місцеві перекази розповідають, що у всіх них свого часу переховувався Довбуш і тому вони названі його прізвищем. А в Микуличині є Печера Шугая, що знаходиться на горі Камінь, яка входить у Горгани (Горган Великий, Горган Гундяковський, Шугаїв Горган). Печера, мабуть, була складовою скельного святилища.

На горі Кедруватій є печера, у якій багато комор. Тут Олекса залишив свої скарби. В одних коморах висить на стінах чимало різної зброї – кріси, пістолі, ножі, топірці, ремені, порохівниці; в інших стоять величезні корита з тисового дерева, в яких олово, срібло, золото.

“Якби на Кедруватій отворив,

То би на весь світ засвітив”, – мовиться у місцевій легенді⁶¹.

Після смерті Олекси Довбуша появилось багато легенд про Довбушеві скарби, які він заховав у різних місцях. Згідно з місцевими переказами, такі заховані скарби є чи не в кожному гірському селі. Іван Франко в молоді роки цій темі присвятив цілу повість “Петрії і Довбушуки”. Знаходяться вони під величезними каменями, гігантськими плитами, біля джерел, у печерах тощо. Перший запис про скарби Довбуша ми знаходимо в листі овруцького стольника Йосипа Колендовського до варшавського каштеляна Павла Беноє від 27 серпня (7 вересня) 1745 р., в якому описано обставини загибелі Олекси Довбуша та посмертне його четвертування. Зокрема, коли громада на чолі з орендарем наступного дня знайшла в куцах ледве живого ватажка, його принесли перед корчму. Орендар перев’язав йому рани і напоїв. Але Довбуш уже мало говорив. Питали його: “Де ти подів скарби, Олексо?” Він відповів: “У Чорногорі, а саме на Свидовій горі” (Переклад листа В. Грабовецьким)⁶². Свидова гора розташована високо в Чорногорі. А Чорногора завжди була опорним пунктом карпатських опришків у XVI–XVII ст., зокрема Довбуша і його загону⁶³. Вона знаходилася на пограниччі Угорщини, Молдавії і Галичини. За переказами, ці Довбушеві скарби заховані в спеціальних коморах. Довбушевих комор відомо три. Така комора була і в с. Пасічна Надвірнянського району, де залишилися спогади про славного опришка. Студент другого курсу спеціальності “Історія” Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника В. Павлюк у “Історичному нарисі про село Пасічну” описав про перебування тут О. Довбуша та про його скарби наступне: “Олекса Довбуш був у Пасічній у хаті Рогова (присілок Козирки) на опришківській забаві. Довбуш протанцював дев’ять танців і після кожного танцю робив зарубку на драгарі (сволоку). Така ж забава проходила у хаті Кушурі, де він залишив дев’ять знаків. Ця хата зберігалась до початку 20-х рр. XX ст. Перекази передають і те, що Довбуш закопав на полі Фідерців, яке розташоване неподалік від присілка Козирки. Багато людей прагнуло відкопати той скарб, але не змогли, бо він заклятий конем. І досі розказують місцеві жителі, що на Різдво чи інші великі свята в тому місці з’являються якісь вогники. А на горі Монастирецькій (за Ділом), за переказами, Довбуш вбив єврея – лихваря з Маняви. Опришки забрали були у нього книгу боржників (рейсток), але лихвар йшов за ними і просив віддати. Тоді Довбуш заманив єврея на гору і там його опришки вбили”⁶⁴.

Гнат Хоткевич у своїй книзі “Довбуш” подає записаний переказ про існування на горі Яршиці Довбушевої комори зі скарбами: “Раз єкос із тих рік ци би з Делетина, ци звідки йшов Довбуш суди груньюми і тут на Яршиці посів го день, так шо не міг у село доступити уже. То казав він на тому місці, таки на Яршиці, пробрати плити і вишпати

дванадцят терхів, то є двацят штири бербениці грошей. Та й потому загиб у Космачі, та й уже не знав ніхто у котріт то місці ті маетки.

Жінка Петра Онуфрака, потомка отого війта, що погнав на Довбуша волоську хоругов, твердо казала що вона іменно знає, що тут, у Яршиці Довбушеві клади:

– Я ще дітваком туди скотарила та й виділа раз знак, де ті гроші є. Був там камінь, оброслий файним мохом. Я той мох іздіймила – тек гейби верету підняти, так тот мох. І виділа сми хрест на тім камені відбитий. Та коли – бо то уже бирше не могла сходити на то місце, і так обстало і до нині”⁶⁵.

Згідно з працею “Карти походів О. Довбуша” В. Грабовецького, в околицях Пасічної ватажок опришків був тричі: весною і у вересні 1744 р. та весною 1745 р.⁶⁶.

Є така комора в Горганах з відповідною легендою про заховані в ній скарби, які закриті там зачарованим ключем. Аналогічна комора знаходиться у с. Великий Ключів Коломийського району. Мешканці с. Чернійв вважають, що на горі Довбушанка опришківський ватаг мав пивниці, де тримав свої скарби⁶⁷.

По всіх Карпатах розкидані закляті і зачаровані місця, де зберігаються скарби легендарного опришківського ватажка. Як приклад, наведемо одну з легенд про Довбуша, почуту одним з авторів у 40-х рр. ХХ ст. в с. Вербівці Городенківського району: “Коли чоловік Дзвінки застрелив Довбуша дванадцятьма зернинами пшениці, над якими священники відправили дванадцять Служб Божих, його товариші взяли його на топірці та занесли в таємну їхню печеру в Чорногорі. В тій печері вони зберігали свої величезні скарби. Посадили його за стіл посередині й сіли всі дванадцять по боках і так вони із жалю за своїм ватажком повмирили. Ту печеру із мертвим Довбушем і його дванадцятьма товаришами і їх скарбами ніхто ще не знайшов”⁶⁸.

Заховані за легендами Довбушеві скарби й на протилежній стороні області – в Бубнищі біля Болехова. Там розташований великий скельний гігант біля с. Бубнища. В його підніжжі, як розповідають люди, Довбуш заховав свої скарби. Знаходяться вони під величезним валуном, який обертається навколо своєї осі. Підняти його може тільки людина з казковою силою. А така сила була лише в самого Довбуша⁶⁹.

Багато легенд про заховані скарби Олекси Довбуша і його опришків можна знайти в спеціальному окремому збірнику Володимира Гнатюка⁷⁰. В язичницькі часи в українських землях гідроніми часто присвячували окремим богиням. Ідеться про природні кринички і джерела, а також потічки, які випливають з таких джерел і криниць. Із введенням християнства ці назви поступово замінювали іменами святих (особливо Матері Божої), народних героїв та ін. На Прикарпатті чимало таких гідронімів місцеве населення назвало іменем улюбленого опришківського героя Олекси Довбуша, опоетизувавши їх легендами і переказами. Найбільше їх у Карпатах, де жив і діяв славний опришок.

На Косівщині, зокрема таких гідронімів ми зафіксували п’ять. Довбушеве джерело є в с. Прокурава. За народними переказами, це джерело назване на честь Довбуша тому, що коли він бував у тих місцях, то не один раз пив з нього воду⁷¹. Джерело в с. Люча знаходиться біля Каменя Довбуша. У с. Космач розповідають, що на горі Лисина, посеред села, колись була криниця, де заховані його скарби⁷². Є Довбушева криничка-джерело і в с. Старі Кути, яка витікає з-під Каменя, Довбушеве чуркало (так називають джерела гуцули) біля с. Явірник. Довбушеві чуркала у селах Красноїлля і Явірник нуртують животворящу воду, яка додає сил і здоров’я тим, хто її нап’ється. В селі Бистриця цього ж Верховинського району з Довбушевої криниці витікає Довбушів потік⁷³. З Довбушем пов’язана Дідушкова річка, яка протікає через земельні володіння Миколи Дідушка, колись відомого багатія й отамана в с. Довгопілля. Він

докладав багато зусиль, щоб упіймати цього опришківського ватажка зокрема, наказав селянам Довгопілля та навколишніх сіл видавати опришків, а за голову самого Олекси Довбуша обіцяв значну винагороду – шапку червінців. Це стало відомо славному опришкові, і він вирішив розправитися з Дідушком. З розповіді Дідушкового наймита ми дізнаємось про велику силу Довбуша. Коли він убив старого Дідушка, то зв'язав його із сином плечима докупи, підняв обидвох одною рукою високо вгору і сказав: “От так-то в'яже Довбуш, пане Дідушку”⁷⁴. З тих пір річку, що текла біля Дідушкової садиби, почали називати Дідушковою.

У с. Іллінці Снятинського району теж є криниця Довбуша. Про неї розповідають таке. Мандруючи якимсь цими краями, легендарний месник Олекса Довбуш зупинився на нічліг у лісі, недалеко від Іллінців. В край стомлений, він хотів утамувати спрагу, але поблизу ніде не було джерела. Тоді Довбуш своїм топірцем почав копати землю, сподіваючись натрапити на воду. Виколав невелику ямку, у якій почала з'являтися вода. З того часу б'є тут джерело, яке люди назвали іменем народного героя⁷⁵. Взагалі такі копачі, які відкривали джерела, викопували криниці, серед людей користувались великою шаную. Часто їм приписували надприродні здібності. Є Довбушева криниця в с. Джурів цього ж району. У селі Микуличин Надвірнянського району також є Довбушеве дуркало (джерело).

Два джерела названі в честь славного опришка в Богородчанському районі. Це джерело Довбушева Криниця в с. Гута (в урочищі Межиріки) та джерело Довбушівка в Старих Богородчанах.

У с. Текуча, що на Косівщині, є цікавий мікротопонім Дідова Борода. За народними переказами, урочище назване так тому, що колись тут ватажок опришків Олекса Довбуш, розколовши топірцем молодого бука, встромив у розколину бороду місцевого лихваря і защемив її там. Так начебто він відомстив йому за знуцання над селянами. З тих пір це місце називають Дідовою Бородою. Сюжет переказу близький до українських казок, зокрема про Котигорошка. Тут поєднуються два герої, які володіють величезною силою та борються зі злом, допомагають слабшим. Один з них казковий герой (Котигорошко), інший – справжній, але опоетизований (Довбуш). Мирослав Габорак припускає, що можливо, лексема “борода” має значення густо зарослої частини незалісненої вершини (тут гори Пригодиці)⁷⁶.

У с. Глинка Надвірнянського району є ліс, у якому не раз перебував славний опришок зі своїми хлопцями. Тому й назвали його Довбушівкою. До речі, це єдиний в області ліс, названий іменем Довбуша.

Олексі Довбушу на Прикарпатті встановлені пам'ятні знаки. Як ми вже вище зазначали, у с. Печеніжині йому відкрито пам'ятник у 1971 р. Це один з найкращих в Україні пам'ятників народному героєві. Тут же в 1990 р. встановлено пам'ятний знак, де стояла хата, в якій народився славний опришок. У 2003 р. з ініціативи мешканців села Криворівня на місці, де була вивішена частина тіла Довбуша, відкрито пам'ятний знак. Із землі немовби виростають три опришківські топори – символ невмирущості народних месників. Автор пам'ятного знака івано-франківський художник Ігор Деркач (1939–2005). До речі, це єдиний пам'ятний знак, який зафіксував місце розвішуваних дванадцяти частин тіла Довбуша.

Крім мікротопонімів, пов'язаних з Довбушем, ми вносимо місця, де збиралися і переховувалися опришки разом зі своїм ватагом, хоча вони й не названі іменем славного опришка. Станіслав Вінценз описав збір опришків кожної весни так: “Перед кожним розставанням опришки домовлялися, що зйдуться на якомусь версі. Або на Гливі у Жаб'ю, або на Гордієвій між Космачем і Ворохтою, а найчастіше на Ігрицеві, доступному

з чотирьох сіл з Жаб'я, Криворівні, Ясинові і Річки Брусторівської. А також інших віддалених полонинах на Сидію, на Бабі Льодовій. Навесні, як тільки бучки і берези зазеленіли, а шишки почали червоніти під верхами, сходилися юнаки на рівній і розлогій полонині Ігриця. Та віталися радісно, ще здалека перегукувалися і вівкали, стріляючи з пістолів на привітання. Розповідали про своє зимування, пили, співали і танцювали. І весь час палили з пістолів, аж дими з Ігриця курилися лісами. Гуцули так і святкували свято пробудження весни, свято буяння лісових людей, легенів пущі. Саме звідси, кажуть, від цієї забави, від тих ігрищ сама гора отримала назву Ігриць”⁷⁷.

З допитів упійманих опришків Ф. Палійчука, Пилип'юка, А. Лаврива та інших дізнаємося, що карателі завжди допитувались, де сходяться чи базуються опришки. Ніхто з них не зізнався.

О. Довбуш постійно змінював місце свого базування. Так, у 1741–1742 рр. ним була гора Стіг – стрімка і недоступна вершина на найдальшому південному крилі Чорногори, серед високих скель, на пограниччі Угорщини, Молдавії та Галичини⁷⁸. Коли опришки не були в поході, то вечорами на цій горі сідали групами, розкладали вогнища і варили вечерю – м'ясо в казанах або пекли на дрючках⁷⁹. З першими приморозками опришки поверталися з походів на гору Стіг і звідти розходилися зимувати. У 1742 р. полковник Пшелуський зі смоляками вночі атакував табір і полонив кількох опришків, крім Довбуша⁸⁰. Після цього Довбуш звідси перемістився ближче до Жаб'єго, можливо, на гору Буковець (Буковецька полонина)⁸¹. Про місце збору не завжди домовлялись, а дізнавалися про нього через пастухів, які літували на полонинах. Такий варіант теж ускладнював карателям пошуки опришків.

У 1744 р. у Чорногорі в кутку Джерджа біля потоку О. Довбуш побудував хату–зимівку, де оселився з дружиною і побратимами⁸². Влітку 1745 р. (червень – липень) з дружиною, В. Баюраком і П. Орфенюком перебував на угорській території в с. Ясині⁸³. Зупинявся він і у своєї сестри в цьому селі, яка закупляла для опришків продукти. Осідками Довбуша були і Свидова гора в Чорногорі та інші місця⁸⁴. Отже, таких місць базування Довбуша і його побратимів було багато. І зараз їх можна використовувати під час туристичних та інших походів. Там можна встановити відповідні пам'ятні знаки. Таким чином, у гуцульському краї нема, мабуть, села, нема гори, скали джерела, лісу, які б не були згадкою про Довбуша, живим пам'ятником на його честь. Менше таких об'єктів на Бойківщині, де він лише кілька разів побував. Є такі топоніми і на Покутті, де також збереглися легенди про нього, а пісні співають до цього часу. Ці пам'ятки – незалежно чи вони величезні, чи невеликі, чи це печери, де він за легендами переховувався, чи камені, на яких Довбуш сидів або які кидав на велику відстань, чи кам'яні крісла-сидці, сидячи на яких він здійснював справедливі суди, чи церкви Довбуша, чи комори з опришківськими скарбами, – всі вони бережуть пам'ять про опришківського ватага, його добрі діла і є народним скарбом українців, відгомонам нашого минулого, відображені в мікротопонімах. До того ж ці священні гори, скелі, вершини, печери, джерела колись називались іменами язичницьких божків, що згодом були забуті і замість них появились Довбушеві мікротопоніми – чим далі, тим більше вони обростали легендами.

1. Кугутяк М. Сакральна спадщина Гуцульщини. Т. 1 / М. Кугутяк // Старожитності Гуцульщини. Джерела з етнічної історії населення українських Карпат. Каталог пам'яток історії та культури: у 2-х т. – Львів : Манускрипт-Львів, 2011. – С. 19.
2. Там само. – С. 218.
3. Там само. – С. 284–288.
4. Там само. – С. 336–337.

5. Там само. – С. 278–279.
6. Там само. – С. 64.
7. Там само. – С. 304.
8. Габорак М. Топонімія Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник / М. Габорак. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 396.
9. Пушик С. Бусова книга / С. Пушик // Перевал, 2002. – № 1–2. – С. 317–318.
10. Кугутяк М. Сакральна спадщина Гуцульщини. Названа праця. – С. 286.
11. Там само.
12. Там само. – С. 239.
13. Там само. – С. 124–127.
14. Там само. – С. 284–287.
15. Там само. – С. 342.
16. Вінценз С. На високій полонині / С. Вінценз. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. – С. 234.
17. Там само. – С. 235.
18. Там само. – С. 336.
19. Кугутяк М. Сакральна спадщина Гуцульщини. Названа праця. – С. 58.
20. Писана криниця. Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / зібрав і впорядкував В. Сокіл. – Львів, 1994. – С. 152.
21. Пушик С. Бусова книга. Названа праця – С. 276–286.
22. Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700–1745) / В. Грабовецький. – Львів : Світ, 1994. – С. 63.
23. Вінценз С. На високій полонині. Названа праця. – С. 257.
24. Грабовецький В. Олекса Довбуш. Названа праця. – С. 109.
25. Там само. – С. 266.
26. Кайндль Ф. Гуцули, їх життя, звичаї та народні перекази / Р. Кайндль. – Чернівці : Молодий буковинець, 2000.
27. Вінценз С. На високій полонині. Названа праця.
28. Коцюбинський М. Твори в семи томах / М. Коцюбинський. – Т. 4. – К. : Наукова думка, 1975. – С. 307.
29. Там само. – С. 321.
30. Там само. – С. 316.
31. ¹Стринадюк П.-Л. У нас Гуцулів. Гуцульська проза / Параскевія-Люба Стринадюк. – Львів : Піраміда, 2014. – С. 32, 61.
32. О. Я. С., 1945 р. н. в Галицькому районі, освіта вища, вчителька. Записано М. І. Паньківим у 1969 р. Дані про респондента неповні, бо подані без узгодження з нею.
33. Народы мира. Народы Австралии и Океании / под ред. С. А. Токарева и С. П. Толстова. – М. : АН СССР, 1956. – С. 170–173.
34. Этнография / под. ред. Ю. Б. Бромля и Г. Е. Маркова. – М. : Высшая школа, 1982. – С. 179.
35. Морозюк Володимир Карпович, 1938 р. н. в с. Скомороки, тепер с. Озерна Житомирської області, освіта вища педагогічна, військовий пенсіонер. Військову службу певний час проходив на Чукотському півострові. Записано М. І. Паньківим у 2008 р.
36. Сідлярчук Володимир Миколайович, 1927 р. н. в м. Снятині, освіта середня спеціальна, викладач фізкультури Снятинського культурно-освітнього технікуму. Проходив строкову службу в Бурятії Монголії: Респондент розповів у 1957 р. Записано М. І. Паньковим у 2004 р.
37. Этнография под. ред. Ю. Б. Бромля. Названа праця – С. 119.
38. Там само.
39. Коцюбинський М. Тіні забутих предків / М. Коцюбинський // Твори в семи томах. – Т. 3. – К., 1974. – С. 215.
40. Грабовецький В. Олекса Довбуш. Названа праця. – С. 256.
41. Там само. – С. 229.
42. Там само. – С. 111.

43. Там само.
44. Там само. – С. 265.
45. Там само. – С. 83–84.
46. Пушик С. Бусова книга. Названа праця. – С. 263.
47. Там само. – С. 263–264.
48. Іванчук Марія 1993 р. н. в с. Великий Рожен Косівського району, студентка третього курсу Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Записано М. І. Паньківим у грудні 2013 р. – С. 2–3.
49. Габорак М. Топонімія Гуцульщини. Названа праця.
50. Кугутяк М. Бубнище. Скельне святилище Великої Богині в Карпатах / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2015. – 144 с.
51. Там само. – С. 97–101.
52. Грабовецький В. Олекса Довбуш. Названа праця. – С. 66.
53. Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат / В. Сокіл. – К. : Наукова думка, 1995. – 148 с.
54. Грабовецький В. Олекса Довбуш. Названа праця. – С. 120.
55. Габорак М. Топонімія Гуцульщини. Названа праця. – С. 179.
56. Сокіл В. Народні легенди. Названа праця. – С. 137.
57. Габорак М. Топонімія Гуцульщини. Названа праця. – С. 178.
58. Габорак М. Топонімія Покуття. Етимологічний словник-довідник / М. Габорак. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 292–293.
59. Вінценз С. На високій полонині. Названа праця. – С. 11–12.
60. Кугутяк М. Сакральна спадщина Гуцульщини. Названа праця. – С. 131–132.
61. Вінценз С. На високій полонині. Названа праця. – С. 11, 12
62. Грабовецький В. Олекса Довбуш. Названа праця. – С. 268.
63. ам само.
64. Павлюк В. 1991 р. н. в с. Пасічній Надвірнянського району, студент третього курсу Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Записано М. І. Паньківим у 2013 р.
65. Хоткевич Г. Довбуш / Г. Хоткевич. – С. 7–8.
66. Грабовецький В. Олекса Довбуш. Названа праця. – С. 66–67.
67. Габорак М. Топонімія Гуцульщини. Названа праця. – С. 178.
68. Марчук Дмитро Прокопович, 1904 р. н. в с. Вербівцях Городенківського району, освіта початкова, колгоспний пенсіонер. Записано М. І. Паньківим у жовтні 1970 р.
69. Бурнашов Г. Скелі Довбуша. Названа праця. – С. 9.
70. Гнатюк В. Народні оповідання про опришків / В. Гнатюк // Етнографічний збірник НТШ. – Т. 26. – 1910.
71. Габорак М. Топонімія Гуцульщини. Названа праця. – С. 181.
72. Там само. – С. 157.
73. Там само. – С. 179.
74. Грабовецький В. Олекса Довбуш. Названа праця. – С. 72–73.
75. Габорак М. Топонімія Покуття. Названа праця. – С. 226.
76. Габорак М. Топонімія Гуцульщини. Названа праця. – С. 174–175.
77. Вінценз С. На високій полонині. Названа праця. – С. 252.
78. Грабовецький В. Олекса Довбуш. Названа праця. – С. 71.
79. Там само. – С. 71, 83.
80. Там само. – С. 83.
81. Там само. – С. 86.
82. Там само. – С. 111.
83. Там само. – С. 113.
84. Там само. – С. 114.

Михаил Панькив

(г. Ивано-Франковск, Украина)

Топонимы об Олексе Довбуше на Прикарпатье

В гуцульском крае нет, пожалуй, села, горы, скалы, источника, леса, которые не были бы упоминанием об Олексе Довбуше, памятником в его честь. Меньше таких объектов на Бойкивщину, где он побывал несколько раз. Есть такие топонимы на Покутье. Все они хранят память об опришковском ватаге и о них эта статья. Кроме того, автор предлагает свое видение относительно убийства Довбуша.

Ключевые слова: *микротопонимы, предания, легенды, пещеры, скалы, кресла-сидци, источники Довбуша.*

Mykhailo Pankiv

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Place names about of Oleksa Dovbush in the Precarpathia

In Hutsul region, perhaps, there are no villages, mountains, forest, forest spring, whatever the mention of Oleksa Dovbush, monument in his honor. There is less number of such objects in Boikivshchyna, which he visited several times. There are such place names in Pokuttya. All of them cherish the memory of the outlaw gang and this article is about them. Moreover the author presents his vision of the murder of Dovbusha.

Key words: *microtoponyms, tales, legends, caves, rock, chairs-sydti, prings Dovbush.*